

TÜRKİYE TÜRKÇESİNDE ANALİTİK FİİL ŞEKİLLERİ-I

Analytic Verbal Forms in Turkey Turkish-I

Mehman MUSAOĞLU*

Fatih KİRİŞÇİOĞLU**

E.V. KRAİNİUCHENKO***

Dil Araştırmaları, Güz 2018/23: 57-77

Öz: Makalede “birleşik fiil” ve “analitik fiil şekli” kavramları açıklanmıştır. Birincisinin leksik birim, ikincisinin ise gramatikal şekil olduğu gösterilmiştir. Analitik fiil şekilleri üzerine XIX. yüzyıldan beri yazılmış kaynak eserler ayrıntılı olarak irdelenmiştir. Konuya ilişkin modern lengüistik çalışmaların çoğunlukla işlevsel dilbilgisi preneplerine göre sürdürüldüğü belirtilmiştir. Tasvirî fiiller, yapısal, anlamsal, işlevsel ve asimetrik-lengüistik özelliklere göre betimlenmiştir.

Anahtar Kelimeler: Birleşik fiil, analitik fiil şekli, okkazonal yardımcı fiil, tasvirî fiil, görünüş, kılınış, asimetrik.

Abstract: This article explains the concepts of the “compound verb” and the “analytical verb form”. It is shown that while the former is the lexical unit of language, the latter is the grammatical form of verb. Furthermore, sources on analytical verb forms written since XIX. century have been examined in detail. In the article, it is also pointed out that modern linguistic studies are usually based on functional grammatical principles. Thus, analytical verb forms have been portrayed in accordance with their syntactic, semantic, functional and asymmetric-linguistic properties.

Keywords: Compound verb, analytical form of verb, occasional auxiliary verb, descriptive verb, aspect, aktionsart, asymmetry.

Giriş

“İsim+yardımcı fiil, zarf-fiil/sıfat-fiil+fiil birleşikleri veya tasarlama ve bildirme kipi şekilleri”, Batı-Türkiye Türkoloji geleneğine göre Türkiye Türkçesinde çoğunlukla birleşik fiil veya eş anlamlı diğer uygun terimler ile adlandırılır (Banguoğlu 2007: 310, 482; Bilgegil, 2014: 250; Ediskun 2010: 228; Korkmaz 2017: 199; Karahan 2018: 73; Karaağaç 2013: 204; Ersoy 2014 vd.). Oysa birleşik fiil kavramına yukarıda belirtilenlerden sadece “isim+yardımcı fiil” veya “isim+asıl fiil” birleşimi uygun düşmektedir. Çünkü söz konusu birleşimlerin birincisi leksik, ikincisi ise gramatikal-leksik manalı sözcüklerden ibarettir. “İsim+fiil” yapısındaki birleşik fiil, anlamsal

* Prof. Dr., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü, Ankara/TÜRKİYE, mehman.musaoglu@gmail.com. Gönderim Tarihi: 19.09.2018 / Kabul Tarihi: 15.11.2018

** Prof. Dr., Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü, Ankara/TÜRKİYE, mfatihkr@gmail.com

*** Doç. Dr., Pyatigorsk Devlet Üniversitesi, Şark Dilleri ve Kültürleri Bölümü, Pyatigorsk/RUSYA, alyona-kray@yandex.ru

olarak tek bir sözcük birimi olma teşekkülüyle gerçekleşmektedir. Diğer birleşiklerde ve birleşik çekimlerde ise birleşenler leksik-gramatikal anlamlıdır. Bundan dolayı onlar kılınış ve kiplik kategorisi özellikleriyle, aynı zamanda görünüş-zaman bildirme ve tasarlama-öznel nitelikleriyle seçilir.

Rus Türkolojisinde “isim+yardımcı fiil” birleşiminin *birleşik fiil* (Kononov 1956: 263-274; Şçerbak 1981:146; Tenişev 1988: 435-439; Şçeka 2007: 154-157), diğerlerinin ise *analitik fiil şekilleri* olarak sınıflandırılması dikkat çekmektedir (Kononov 1956: 207-218; Şçerbak 1981: 134-138; Tenişev 1988:440-444; Şçeka 2007:157-159, 276). *Analitik* veya *İngilizce analytical, Fransızca analytique, Rusça analitiçeskiy* teriminin TDK sözlüğünde “çözümlemeli”¹, “Dilbilim Terimleri Sözlüğü”nde ise “çözümleyici” (Kocaman 1990:158) karşılıkları önerilmiştir. Ancak söz konusu terimin kullanımı, Türkiye’de yayımlanan lengüistik literatürde pek yaygın değildir. Dünya dil biliminde “analitik şekil” terimi, iki veya daha çok leksik-gramatikal nitelikteki morfemlerden oluşan yapılar için kullanılmaktadır². Bu yapıların birincil birleşimi, leksik ve “ikincil ad kategorisi” niteliğindeki leksik-gramatikal manalı kelimeler ile ifade olunur (Guzev 2015:153). İkincil birleşim ise yardımcı/gramatikal unsurlardan ibarettir. *Analitik fiil şekilleri* olarak adlandırılan dil birimlerine tasvirî fiiller, sıfat-fiil+fiil tasarlama kipi, görünüş ve zaman ifade eden birleşikler aittir. Belirtilen fiil şekilleri, birleşenlerinin leksik-gramatikal manalarına göre daha net bir biçimde sınıflandırılabilir.

Türk dil biliminde analitik fiil şekilleri, hareketin görünüş kategorisini oluşturan bitmişlik, bitmemişlik ve sürerlilik olgularına, aynı zamanda onun kılınışına veya tezliğine, tekrarlı oluşuna, yani niteliksel ve “niceliksel görünüşselliğe” (Nasilov 1985:64) göre sistemli incelenmemiştir. Bunun yanı sıra yardımcı fiillerin okkazonal statüsü, sıfat-fiil, zarf-fiil ve zaman eklerinin eş sesli ve çok anlamlı birimler olarak dil-konuşma sistemindeki kullanımının asimetrik niteliği de belirlenmemiştir. Bundan dolayı analitik fiil şekillerinin asimetrik niteliğinden aşağıda söz edilecektir.

Okkazonal terimi, kökence Latince *occasionalis* “tesadüfî, rastgele” kelimesiyle ilgilidir. Okkazonal sözcükler belli bağlamsal-sentaktik durumlarda herhangi bir yazarca bireysel-stilistik fonksiyonda kullanılarak dil-konuşma alışkanlığına dönüşen ani düzeltmeler olarak değerlendirilmektedir (DE 2008: 30; Stariçenok 2008: 378-379). Okkazonal nitelikteki fiil ise, belli bağlamsal-sentaktik durumda yardımcı fiil olarak kullanılmaktadır. Yardımcı ve okkazonal nitelikteki fiiller asıl fiil ile birleşerek onun gramatikal şekline göre biçimlenmektedir. Örneğin: *gelip durmak, kalakalmak* vd. Ana kelime, bu şekillerin değişken unsuru niteliğinde leksik, yardımcı birleşen ise onların sabit unsuru olarak gramatikal anlamı ifade etmektedir. Bu şekiller birleşik fiil ve kelime gruplarıyla karıştırıldığından Türk dilbiliminde belli bir kavram ve terim karmaşası görülmektedir. Onların sınıflandırmasına ilişkin Türkolojinin Türkiye ekolünde gerçekleştirilen denemeler yabancı kaynaklarda yapılanlarla örtüşmemektedir.

1 http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5b685c137be740.34950730 (erişim tarihi: 11.09.2018)

2 https://www.researchgate.net/publication/311257441_Analytic_and_synthetic_Typological_change_in_varieties_of_European_languages (erişim tarihi: 11.09.2018)

Makalede önce Türkiye Türkçesine ilişkin yazılmış gramer çalışmalarının tarihine çok kısa bir yolculuk yapılmış, analitik fiil şekillerinin incelenmesinden ise ayrıntılı olarak söz edilmiştir. Akabinde tasvirî fiiller yapısal-morfolojik şekillerinden hareketle görünüş, kılınış ve semantik-işlevsel özelliklerine göre açıklanmıştır.

1. Türk Dil Biliminde Analitik Fiil Şekillerinin İncelenmesi

Türkçenin dil bilgisi üzerine araştırma ve incelemeler, XX. yüzyılın başlarına kadar Arap grameri usullerine göre yapılmıştır (Musayev 2012: 136-145). XVI-XVIII. yüzyıllardan günümüze kadar ise bu çalışmalar, klasik Hint-Avrupa dilbilimi geleneklerine göre tarihî, tipolojik, karşılaştırmalı, tasvirî nitelikteki *yeni* (Musayev 2012: 145-154) ve metin dilbilimi, işlevsel, semantik, matematiksel içerikteki *en yeni* lengüistik yöntemler (Musayev 2012: 196-225) ile yapılmaktadır. XXI. yüzyılda Türkçenin dil bilgisi üzerine yapılan modern dil bilgisi çalışmalarında kavramsal, bilişsel ve semiyotik-lengüistik yöntemler de uygulanmaktadır (bk. Musaoğlu 2015; Benzer 2012; Guzev 2015).

1.1. Hint-Avrupa Dilbilimi Geleneklerine Göre Yapılan İncelemeler

Arap grameri geleneklerinin Türk dilbiliminde XX. yüzyılın başlarına kadar etkili olduğu ve günümüze kadar süregelmiştir. Ancak analitik fiil şekilleri, Türkiye Türkçesinde ayrıntılı olarak Hint-Avrupa dilbilimi yöntemlerine göre ele alınmıştır. Söz konusu yöntemlerle yapılan çalışmaların sürdürülmesi, XIX. yüzyılda ivme kazanmıştır. Osmanlı Türkçesi üzerine ilk kapsamlı gramer kitaplarından biri Rus dilinde yayımlanmıştır. Bu kitabı, Kazan ve S.-Petersburg üniversitelerinin profesörü, Azerbaycan asıllı Mirza Kazem-Bek yazmıştır. Kazan’da yayımlanmış “Obşçaya grammatika turetsko-tatarskogo yazıká” (Türk-Tatar Dilinin Genel Grameri, 1846) adlı eserde Osmanlı Türkçesinin fonetik, morfolojik ve sentaktik yapısı, Tatar ve Azerbaycan Türkçelerinin dil-konuşma seviyeleriyle karşılaştırmalı olarak açıklanmıştır.

Mirza Kazem-Bek’in eserinde fiiller, morphem içeriğine göre dört gruba bölünür: 1) Kökten ibaret olan “birincil fiiller”; 2) Fiil köküne fiil türeten eklerin getirilmesiyle türeyen “ikincil fiiller”. Bu gruba edilgen, olumsuz, işteş, dönüşlü, ettirgen ve Tatarca bazı tezlik fiilleri dâhildir; 3) İsimden fiil yapan ekler ile türeyen fiiller; 4) “Birleşik fiiller” (Kazem-Bek 1846: 156). Ancak çağdaş Türk dilbilimine göre gerek olumsuzluk gerekse fiilden fiil türeten çatı ekleri, yapım ve çekim eklerinden farklı olarak gövdeye hem yan anlam, hem de gramatikal mana kazandırır. Bundan dolayı söz konusu morfemler, Türkolojide biçim ekleri olarak nitelendirilmektedir (Tenişev 1988: 5; Musayev- Cəfərov 2014: 61-63). Türkiye Türkçesinde ise bütün ekler, hâlâ yapım ve çekim ekleri olarak sınıflandırılmaktadır (bk. Korkmaz 2017: 180-190; Karaağaç 2013: 405-410; Gencan 1979: 302-310; Ergin 2003: 264-286; Banguoğlu 2007: 144-151).

Mirza Kazem-Bek’in belirlediği dördüncü grupta “isim + fiil” birleşik fiilleri ele alınır. Birinci birleşen Arapça, Farsça ve Türkçe kelimelerden, ikincisi ise yardımcı fiillerden ibarettir. Söz konusu birleşik fiillerin ikinci birleşeni, deyimleri oluşturan fiiller ile de ifade olunmaktadır. Örneğin; *olmak, eylemek, kılmak, buyurmak, bulmak,*

gelmek, göstermek, yemek, çekmek, görmek, bilmek, sürmek (Kazem-Bek 1846: 175). Bu grupta iki fiilin birleşimi sonucunda türemiş tasvirî fiiller de bulunmaktadır (Kazem-Bek 1846: 176-178). Böylelikle hem birinci birleşeni zarf fiil, ikincisi yardımcı veya okkazonal nitelikteki fiillerle oluşan tasvirî fiiller, hem de görünüşsel ve kılımsal nicelikteki diğer fiil çekim grupları birleşik fiiller olarak ele alınmıştır. Türkiye Türkçesinde de analitik fiil şekilleri, hâlâ birleşik fiillerin alt grubu olarak kabul edilmektedir (bk. Ediskun 2004; Hacıeminoğlu 1992; Kükey 2007; Korkmaz 2017).

Mirza Kazem-Bek'in "Obşçaya grammatika turetsko-tatarskogo yazıka" (1946) adlı eseri, Fransız şarkiyatçısı Jean Deny'nin "Türk Dili Grameri. Osmanlı Lehçesi" (1921) başlıklı kitabı yayımlanana kadar Rusya'da ve Batı Avrupa'da Türkçenin eğitim ve öğretiminde temel kaynak eserdir. Mirza Kazem-Bek'in Grameri, Osmanlı Türkçesi temel alınarak Tatar ve Azerbaycan Lehçeleriyle karşılaştırmalı olarak Rusça yazılmış ve içeriğine göre genel Türkçeyi ihtiva etmiştir. Jean Deny'nin Grameri ise Osmanlı Türkçesine göre dönemin ortak iletişim ve bilim dili olan Fransızca yazılmıştır. Bundan dolayı Batı Avrupa'da ve Türkiye'de Türkiye Türkçesinin öğretiminde önemli rol oynamış ve bugüne kadar yapılan dilbilim araştırmalarında kaynak bir kitap olarak kullanılmıştır.

Jean Deny, *birleşik fiil* niteliğinde "isim+yardımcı fiil" leksik yapılanmalarını, *katmerli fiiller* olarak ise "fiil + yardımcı fiil" şekillerini ele almıştır (Deny 1921: 437-452). Bu şekiller, iki gruba ayrılmıştır. Birinci grupta yer alan fiiller, hareketin bitmişlik, bitmemişlik, sürerlilik görünüşlerine göre sınıflandırılmış, hareketin başlayış (-Ar olmak), öncelik (-mİş olmak), sürerlik (-mAktA olmak) görünüşü ve (-AcAk olmak/-mAlI olmak) niyet kipliği birliklerine göre örneklendirilmiştir. İkinci grupta ise yeterlilik, tezlik, yaklaşma ve sürerlik anlamlarını ifade eden "-A, -I, -Ip zarf-fiili+yardımcı fiil" birlikleri anlatılmıştır. Mirza Kazem-Bek'ten farklı olarak birleşik fiiller leksik oluşum, katmerli fiiller ise analitik fiil şekilleri olarak ayrı ayrı incelenmiştir. Bununla söz konusu fiillerin analitik şekiller olarak sınıflandırılmasının yolu açılmıştır.

A.N. Samoyloviç'in "Kratkaya uçebnaya grammatika osmansko-turetskogo yazıka" (Osmanlı Türkçesinin Kısa Grameri, 1925) adlı kitabında, önceki dil bilgisi çalışmaları da değerlendirilerek Türkçenin gramatikal özellikleri çok yönlü betimlenmiştir. Diğer gramer çalışmalarından farklı olarak kitapta kullanılan bütün terimlerin anlamları açıklanmış, arkaik ekler gösterilmiş, uygun dil birimlerinin sadece yapısal değil işlevsel özellikleri, çok varyantlı oluşu ve eş anlamlılığı ele alınmıştır. Yardımcı fiiller ise işlevsel ve semantik özelliklerine göre üç gruba ayrılmıştır.

Yazara göre birinci gruba *imek* ve *olmak* yardımcı fiilleri, ikinci gruba ise okkazonal fiiller dâhildir. Hepsi, uygun gramatikal yapılarda tamamen veya kısmen bağımsızlığını kaybederek görevli morfolojik unsurlar konumuna gelmiştir (Samoyloviç 1925: 74). *Olmak* yardımcı fiili -mİş, -Ir, -AcAk, -mAktA ekleriyle fiilin kipsel analitik şekillerini oluşturur. Okkazonal fiiller ise -Ip, -A, -I zarf-fiillerine eklenerek hareketin tarzlarını, dolayısıyla tezlik, sürerlik vb. diğer tasvirî fiil yapılarını biçimlendirir. Söz konusu gramatikal yapıların bazıları kullanımdan çıkmakta ve artık bağımsız leksik birimler olarak algılanmaktadır (Samoyloviç 1925: 43).

Üçüncü grupta “isim + olmak, bulunmak, etmek, eylemek, buyurmak, kılmak” birleşik fiilleri incelenmiştir. Aynı zamanda “isim+asıl fiiller” (*vuku bulmak, lazım gelmek* vd.), dolayısıyla deyimleşmiş birleşik fiiller de ele alınmıştır. Bunlar ise artık analitik fiil şekilleri olarak değil yeni leksik-semantik birimler olarak belirlenmektedir (Samoyloviç 1925: 76).

Yukarıda belirtilen gramer kitaplarından farklı olarak V. Gordlevskiy’in “Grammatika turetskogo yazıka: morfologiya i sintaksis” (Türk Dilinin Grameri. Şekil Bilgisi ve Söz Dizimi, 1928) adlı çalışmasında birleşik fiiller olarak “isim+yardımcı fiil” modeli ve bazı deyimleşmiş birleşimler ele alınmıştır (Gordlevskiy 1928: 36). Fiilin analitik şekilleri ise kitabın Söz Dizimi bölümünde açıklanmış ve “sıfat-fiil+olmak” analitik fiil şekillerinin yardımcı fiillerle biçimlendiği vurgulanmıştır (Gordlevskiy 1928: 97). Akabinde eylemin ihtimal, sürerlik, devamlılık anlamlarını ifade eden tasvirî fiiller ayrı değil, kılınışı gösterebilen diğer sentaktik yapılarla birlikte incelenmiştir (Gordlevskiy 1928: 130-132).

1928-1930’lu yıllarda ana dili Türkçe olan inceleyicilerce yazılan gramer kitapları ve ayrıca monografiler de ortaya çıkmaya başlamıştır. 1970’lerde ise bunların sayısı daha da artmıştır.

Türk inceleyicilerin birleşik fiiller üzerine farklı bakış açıları bulunmaktadır. Bazıları, *kelime grubu* (Ergin 2013: 386; Ercilasun 1984: 48), *kelimeler topluluğu* (Karahan 2018: 73; Yaman 1994: 146), *söz öbeği* (Karaağaç 2013: 204), *sözcük grubu* (Koç 2004: 232) terimlerini kullanarak birleşik fiilleri söz dizimi çerçevesinde nitelendirmiştir. Bu görüş, O. Böhtling’in “Yakut Dili Üzerine” (1851) adlı eserinde ifade edildiğinden varlığını hâlâ sürdürmektedir. T.N. Gencan “Dilbilgisi” (1979) adlı kitabında cümle içinde olmadan herhangi bir sözcüğün anlam özelliği niteliği taşımadığını vurgulamıştır (1979: VI). Diğer araştırmacılar ise birleşik fiillerin neden söz dizimi bölümünde ele alındığına ilişkin bir açıklamada bulunmamışlardır. Birleşik fiillerden söz eden diğer Türkologların eserlerinde ise kelime birleşimi sürecinin sentaktik değil morfolojik eksende ele alındığı görülmektedir (Banguoğlu 2007: 310, 482; Bilgegil 2014: 250; Ediskun 2004: 228; Gülensoy 2010: 560; Korkmaz 2017: 199 vd.).

Araştırmacıların birçoğu, fiilleri yapısına göre “isim+yardımcı fiil” ve “fiil+yardımcı fiil” olarak iki gruba bölmektedir (bk. Deny 2012: 437; Ergin 2013: 386; Ercilasun 1984: 48; Karaağaç 2013: 204-206; Hacıeminoğlu 1992: 256; Koç 2004: 232). “Karmaşık fiiller” olarak adlandırılan “sıfat-fiil+olmak” morfolojik yapıları da birinci grupta yer almaktadır. Bunlar “gerçek” birleşik fiillerden analitik veya leksik-gramatikal anlamlı parçalar ile biçimlenen şekiller olma niteliğiyle farklıdır. Söz konusu analitik şekillerdeki birinci unsur sıfat-fiil olarak kabul edilmektedir. Buna rağmen birçok hâlde sıfat-fiil yerine zaman veya kip ekleri de kullanılabilir: *Yapıyor olmak, yapmakta olmak, yapmalı olmak* (bk. Karahan 2018: 73-75; Kükey 2007: 187; Deny 2012: 437; Karaağaç 2013: 205). Bu bağlamda bazı araştırmacılar sıfat-fiil terimini kullanmayıp *olmak* fiilinin “gelecek zaman, geniş zaman, -miş’li geçmiş zaman ve gereklik kiplerinin; hatta şimdiki zaman kipinin üçüncü tekil kişilerine” getirilmesinden de söz eder (Gencan 1979: 323).

“Zarf-fiil+yardımcı fiil” birleşimleri Türkiye Türkçesinde “tasvirî fiiller” olarak adlandırılmaktadır. Bunlar, analitik fiil şekilleri değil, birleşik fiillerin ayrı bir türü

niteliğinde algılanmaktadır (Banguoğlu 2007: 488; Korkmaz 2017: 200; Karahan, 2018: 77; Ediskun 2004: 228). Uzun bir süre söz konusu yapıların herhangi bir hareketin tezlik, devamlılık, yaklaşma gibi öznel münasebetleri bildirdiğinden söz edilirken son yıllarda fiil şekillerinin görünüş ve kılınışı da ifade ettiği vurgulanmaya başlamıştır (Korkmaz 2017: 709; Ergönerç Akbaba 2011: 30). Ayrıca tasvirî fiillerin ikinci birleşeni olan *vermek, gelmek, görmek, durmak, kalmak, yazmak, koymak* fiilleri, Rusya Türkoloji ekolünde “okkazonal yardımcı fiiller” olarak tanımlanırken (bk. Jam’yanova 2008; Atakayeva 2004 vd.) Türkiye Türkçesinde hâlâ yardımcı fiiller olarak kabul edilmektedir (bk. Ergin 2013: 386; Korkmaz 2017: 200; Karahan 2018: 77). Bazı araştırmacılar da kendi terimlerini uygulamaya çalışmıştır: Banguoğlu, onları “yarı yardımcı fiiller” (2007: 488), Ediskun ve Gencan ise “tasvirî fiiller” olarak adlandırmışlardır (Ediskun 2004: 228; Gencan 1979: 256). Fakat bu terimler Türkiye Türkçesinde yaygınlık kazanmamıştır.

Birleşik fiiller, Türkolojinin Türkiye ekolünde genellikle yapısına göre sınıflandırılmıştır. Bunun yanı sıra birleşenlerinin anlam kaynaşmasına göre deyim özelliği kazanmış birleşik fiiller türü olarak da ayrılmıştır (Gencan 1979: 328; Ediskun 2004: 246; Bilgegil 1992: 191; Yaman 1994: 146-151). Ancak Türk dil biliminde deyim kavramının tanımlanması üzerine bir fikir birliği olmadığından deyim olarak teşekkül etmiş birleşik fiiller de hâlâ semantik değil yapısal açıdan tasvir edilmektedir (bk. Banguoğlu 2007: 310-318; Korkmaz 2017: 729-744; Öztürk 2018: 46). Sadece birkaç çalışmada, söz konusu birleşikleri oluşturan unsurların birinin veya her ikisinin anlam kaymasına uğradığından söz edilmiştir (Gencan 1979: 328; Ediskun 2004: 246; Korkmaz 2017: 744-746).

Rusya Türkologlarınca XX. yüzyılın ortalarından itibaren “isim+yardımcı fiil” yapıları ve deyim olarak teşekkül etmiş birleşik fiiller, Türkçenin leksik birimleri düzeyinde incelenmiştir. Dilbilimsel literatürde de söz konusu yapılar “birleşik fiil” terimiyle adlandırılmıştır (Kononov 1956: 263-274; Şçerbak 1981: 146; Tenişev 1988: 435-439; Şçeka 2007: 154-157). “Sıfat-fiil+olmak/ bulunmak” ile “zarf-fiil+okkazonal yardımcı fiil” modelleri ise analitik şekiller olarak nitelendirilmiştir (Kononov 1956: 207-218; Şçerbak 1981: 134-138; Tenişev 1988: 440-444; Şçeka 2007: 157-159, 276).

Rusya Türkoloji ekolünde “zarf-fiil+okkazonal yardımcı fiil” yapıları analitik fiil şekilleri herhangi diğer lengüistik bir terimle ifade edilmemiştir. Bu şekillerin görünüş ve kiplik kategorilerini de bildirdiği belirtilmiştir (Dmitriyev 1948: 195-197; Haritonov 1954; Kononov 1956: 209-212; Şçerbak 1981: 134). Yuldaşev’in “Analitiçeskiye formı glagola v tyurkskih yazıkah” (Türk Dillerinde Analitik Fiil Şekilleri, 1965) adlı eserinde konuya ilişkin en ayrıntılı inceleme yapılmış, söz konusu fiil şekillerinin işlevlerine göre görünüşü, kipliği ve kipi ifade ettiği gösterilmiştir. Kitabın girişinde fiilin analitik şekillerinin özellikleri belirtilmiştir. Yazara göre şeklin gramatikal içeriği sadece yardımcı fiil vasıtasıyla biçimlenemez. “Zarf-fiil + yardımcı fiil” modelinde analitik fiil şeklinin gramatikal içeriği ifade edilmektedir. Kök morfemin leksik anlamına bağlı olmayarak bu şekil herhangi bir durumda aynı dil bilgisel içeriği belirtmektedir. Şekil, diğer benzer şekillerde görülmeyen kendine özgü gramatikal bir anlamı bildirmektedir (Yuldaşev 1956: 25).

“Sıfat-fiil+olmak/bulunmak” yapıları; birleşik fiil şekillerine ilişkin yapılmış geleneksel Rus dilbilimi çalışmalarında “perifrastik³ fiil şekilleri” olarak adlandırılmakta ve birleşimin birinci unsuru sıfat-fiil değil zaman ekli fiil tabanı (*yapıyor olmak, yapmakta olmak, yapmış olmak vd.*) olarak da nitelendirilmektedir (Mihaylov 1954; Kononov 1956: 212; Şçeka 2007: 276). Rus araştırmacılarca söz konusu yapıların görünüş ve zaman kategorisini ifade ettiği kabul edilmektedir. Ancak Şçeka’nın “Praktičeskaya grammatika turetskogo yazıka” (Türkiye Türkçesinin Uygulamalı Grameri, 2007) adlı eserinde bütün birleşik fiil şekillerinin konuşma dilinde ortaya çıktığı, konuşanın duygularını vurgulamak için kullanıldığı açıklanmıştır (Şçeka 2007: 158, 276).

“Zarf-fiil+okkazonal yardımcı fiil” analitik fiil şekilleri yapısal olarak deyim niteliğinde teşekkül etmiş birleşik fiillere benzer. Ancak semantik ve işlevsel bakımdan bunlar birbirinden farklıdır. Bundan dolayı bir grup araştırmacı, analitik fiil şekillerinin bir yandan birleşik kelime ve deyimlerden, öte yandan ise ad tamlamalarından farklılığının morfolojik, sentaktik ve semantik kriterlerini açıklayan çalışmalar yapmıştır (Haritonov 1960: 46-48; Muratov 1961; Sevortyan 1965). Nitekim, görünüş ve görünüşselliğin ifadesi, deyim niteliğinde teşekkül etmiş birleşik fiillere ve tamlamalara özgü bir nitelik değildir.

L.N. Haritonov’un yukarıda belirtilen “Formı glagol’nego vida v yakutskom yazıke” (Sahaca’da Fiil Görünüşü Biçimleri, 1960) adlı eserinde; eklemeli, analitik, ses taklidi ve deyimleşmiş fiillerle ifade olunan çeşitli hareket ve durumların bitmişliği, sürerliliği ve bitmemişliği biçimlerinin statik veya dinamik nitelikteki oluşu ve kılışı incelenmiştir. Fiile özgü veya ona bağlantılı olan leksik, morfolojik ve sentaktik düzlemdeki çekim ve biçim ekleri göstergeleriyle psikolojik-bilişsel olarak ifade olunan görünüşsellik ve kılımlı olgusu, somut bir görünüş kategorisi düzeyinde ele alınmıştır. Söz konusu eser, Sahaca zengin dil malzemeleriyle betimlemeli ve tarihi-karşılaştırmalı dilcilik yöntemleriyle yazılmıştır (Musaoğlu-Kirişçioglu 2008: 44). Kitabın “Hareket ve Durum Fiillerinin Görünüş Biçimleri” adlı bölümünde, zarf-fiil ve yardımcı-işlevsel nitelikteki asıl veya okkazonal fiiller ile türeyen tasvirî fiillerin yapısal ve anlamsal özellikleri karşılaştırmalı olarak incelenmiştir (Haritonov 1960: 45-85). Akabinde analitik veya birleşik olarak genellikle tasvirî fiillerle ifade olunan görünüş biçimleri, hareketin başla(n)ması, sürerliliği, bitmesi/bitirilmesi ve kısa sürerliliği sınırlarına göre örnekleriyle sınıflandırılmıştır (Haritonov 1960: 85-102).

1.2. Modern Lengüistik Çalışmalarda Analitik Fiil Şekillerinin İncelenmesi

1972 yılında Lars Johanson’un “Aspekt im Türkischen” (Türkçede Görünüş) adlı eseri yayımlanmıştır. Kitapta görünüş kategorisi, hareketin bitmişlik, bitmemişlik, sürerlik tarzlarıyla ve bir defaya mahsus, tekrarlı, sıklık vd. kılımlı usulleriyle bildirme ve kısmen de tasarlama kipi eklerinin işlevselliğine göre incelenmiştir. XX. yüzyılın son çeyreğinde görünüşsellik kavramı ve görünüş kategorisi üzerine nitelik ve nicelik bakımdan yeni çalışmalar ortaya çıkmıştır. D. M. Nasilov’un “K harakteristike koliçestvennoy aspektual’nosti v uzbekskom yazıke” (Özbek Türkçesinde Nicelik Görünüşselliğinin Özelliğine Dair, 1985) adlı eseri bunlardan biridir.

3 Tekrar nitelikteki birleşenlerine zaman ekleri getirilmekle oluşan ve eylemin belli yapılaş usullerini ifade eden fiil biçimleridir. Türk yazı dilleri ve lehçeleri içerisinde en çok Türkiye Türkçesinde kullanıldığı gözlemlenmektedir.

XXI. yüzyılda Türk dil biliminde bilişsel ve işlevsel dilbilgisi prensiplerine göre yeni lengüistik yöntemler ile yapılan modern çalışmalar ortaya çıkmıştır (Maslov 2004; Karadoğan 2009; Benzer 2009; Bacanlı 2009; Ganiyev 2000; Aydemir 2010; Guzev 2015; Kerimoğlu 2011). Bu araştırmalarda analitik fiil şekilleri sadece yapısına göre değil işlevlerine göre de incelenmiştir. Söz konusu şekillerin görünüşü, kılınışı ve kipliği birçok halde bütünleşik olarak ifade ettiğinin algılanmasında hâlâ belli zorluklar da vardır. Çünkü dil biliminde görünüş kategorisine ilişkin farklı bakış açıları bulunmaktadır (bk. Yuldaşev 1965: 29-31; Ganiyev 2000: 85-86). Ortada kesin kriterler olmadığından görünüşü kılınıştan ayırmak oldukça zordur.

Görünüş, Türkiye’de yapılan modern lengüistik çalışmalarda eylemin başlangıç ve bitiş sınırlarını gösteren gramatikal bir kategori olarak Johanson’un görüşlerine göre kabul edilmiştir (Benzer 2009; Bacanlı 2009; Karadoğan 2009; Aydemir 2010). Ancak söz konusu incelemelerde görünüş ve kılınış kavramlarının algılanması üzerine bir fikir birliğine varıldığı söylenemez. Karadoğan’ın “Türkiye Türkçesinde Kılınış” (2009) adlı monografisinde *kılınış* terimi “sözlüksel görünüş” anlamında algılanmaktadır (Karadoğan 2009: 6). Analitik fiil şekilleri ise bu kitabın “Kılınış Değişikliği” adlı bölümünde ele alınmıştır (2009: 41). Benzer’in “Türkçede Zaman, Görünüş ve Kiplik” (2010) adlı çalışmasında ise görünüş terimi görünüşsellik kavramını ifade etmek için kullanılmıştır. “Sıfat-fiil + olmak/bulunmak” analitik fiil şekilleri ve -yordu, -yormuş, -AcAktI vd. birleşik zamanları, “Birleşik ve katmerli yapılar” adıyla incelenmiştir (Benzer 2012). Aydemir’in “Türkçede Zaman ve Görünüş Sistemi” (2010) adlı kitabında kılınışın hem eylemin sınırları ve süreçleri hem de onun oluş tarzlarını ifade ettiği belirtilmiştir (Aydemir 2010: 25). Bu işlevlerin ya fiile mahsus leksikal anlamı ya da “zarf-fiil+okkazional yardımcı fiil” yapıları ile yerine getirildiği gösterilmiştir (Aydemir 2010: 25-26).

Türk dil biliminde fiilin görünüş, kiplik, kip ve zaman kategorileri üzerine en yeni sayılabilecek görüşler, V.G Guzev’in “Teoreticeskaya grammatika turetskogo yazıka” (Türkiye Türkçesinin Teorik Grameri, 2015) adlı eserinde ileri sürülmüştür. V.G. Guzev’in kitabında görünüş, fiil soylu yüklemlik, kiplik ve modallık kavramlarına, aynı zamanda modallığın kiplerle ifadesine ve fiilin *görünüş kategorisine* ilişkin yeni semantik-fonksiyonel düzenlenmeler yapılmıştır. Örneğin, dilbilimde olumluluk ve olumsuzluk veya mümkün olabilirlik/ımkânsızlık manalarıyla belirlenen fonksiyonel-semantik sahaların görünüş (aspekt) olarak değil de *statü kategorisi* niteliğinde tanımlamasının doğru olacağı vurgulanmıştır (Guzev 2015: 142-145).

Söz konusu kitapta, görünüşsellik kavramının perifrastik ve analitik fiil şekillerinin birlikteliğinde ifade olunan soyut tasavvurları yansıttığı gösterilmiştir. Buna bağlı olarak *başlamak*, *bitirmek*, *hızlı veya yavaş akmak*, *bir defa veya defalarca gerçekleştirmek* gibi hareketin özelliklerine ilişkin kılınışsal (aksyonsart) manaları ihtiva ettiği açıklanmıştır (Guzev 2015: 145). Hareketin yapılaş tarzını ve onun görünüş niceliğini bildiren çeşitli manaların Türkçede 15 şekilde ifade edebildiği net olarak belirtilmiştir. Bunlar, “sıfat-fiil+ olmak/bulunmak” ve “zarf-fiil+okkazional yardımcı fiil” birleşikleri, “perifrastik ve analitik fiil şekilleri” terimiyle tek bir listede ele alınmış ve belirtilen her bir analitik fiil şekli işlevine göre tasvir edilmiştir (Guzev 2015: 145-153).

2. Birleşik Fiiller ve Analitik Fiil Şekillerinin Sınıflandırılması

Türkçede, “*isim+yardımcı veya asıl fiil*” birleşimleri, “*zarf-fiil/sıfat-fiil+fiil*” birleşikleri veya tasarlama ve bildirme kipi birleşik fiil şekillerini iki leksik-gramatikal kategoriye ayırmak mümkündür. *Birinci kategoriye birleşik fiiller* dâhil edilir. Bunlar da leksik, gramatikal ve deyim halindeki birleşik fiiller olarak işlevsel nitelikleriyle iki gruba ayrılır. Birinci grubu oluşturan birleşik fiillerde kelime olarak teşekkül etme (leksikleşme) süreci devam etmektedir. Onlar, yeni *leksik birimler* niteliğinde algılanmaktadır. Bu grupta “*isim+yardımcı fiil*” birleşikleri yer almaktadır. Örneğin: *Banyo yapmak, yardım etmek, yok olmak, gürültü yapmak, affetmek, namaz kılmak, tamir etmek* vd. İkinci grupta yer alan “*isim+asıl fiil*” birleşik fiillerinde ise deyim olarak teşekkül etme süreci devam eder. Biz bunları deyimleşmiş birleşik fiiller olarak sınıflandırırız. Örneğin: *Şifa bulmak, yol açmak, hoş görmek, göz atmak, kalbini kırmak, yoldan çıkmak, gönlüne girmek* vd. İlginçtir ki, “*zarf-fiil+asıl fiil*” olarak ele alınan tasvirî fiillerin (Banguoğlu 2007: 493; Korkmaz 2017: 727; Karaağaç 2013: 205-207) bir grubu da deyimleşmiş birleşik fiiller niteliğini taşır. Örneğin: *dalıp gitmek, kırıp dökmek, kaldırıp atmak, gülüp geçmek* vd. Birleşik fiiller, söz konusu gruplarıyla şematik olarak aşağıdaki tabloda da verilmiştir:

Tablo 1.

Birleşik fiiller		
İki kelimenin birleşmesi sonucunda yeni bir leksik birim ortaya çıkar.		
isim+yardımcı fiil	isim+asıl fiil	zarf-fiil+asıl fiil
yardım etmek, yok olmak, gürültü yapmak, namaz kılmak	şifa bulmak, yol açmak, hoş görmek, kalbini kırmak, yoldan çıkmak	dalıp gitmek, kırıp dökmek, kaldırıp atmak

“*Zarf-fiil/sıfat-fiil+yardımcı/ okkazonal yardımcı fiil*” veya tasarlama ve görünüş-zaman bildirme kipi bileşimleri ise *analitik fiil şekilleri* adıyla ikinci bir *leksik-gramatikal kategori* olarak belirlenebilir. Bu grupta yer alan uygun yapılar görünüş, zaman, kılınışı ve kiplik leksik-gramatikal anlamlarını ifade etmektedir. Analitik fiil şekillerini de yapılarına ve işlevlerine göre üç gruba ayırmaktayız:

Tablo 2.

Analitik fiil şekilleri		
Görünüşü, kılınışı, kipliği ve zamanları ifade eder.		
tasvirî fiiller “zarf-fiil + okkazonal yardımcı fiil”	“sıfat-fiil + olmak/ bulunmak”	birleşik zamanlı fiiller
yapabilmek, alivermek, kalakalmak, yazadurmak, olagelmek, bayılayazmak, oturup durmak, yaşayıp gitmek, kapanıp kalmak	duymuş olurdu, unutmamış olacak, yatar olmuş, tutmaz oldu, yazacak oldu, öğrenecek olalım	yapıyordum, gidecekti, geldik, okuyormuş, yapmalıymış, yaparsan

3. Dilsel Göstergelerin Asimetrik Kullanımı

Türkçede *simetrik* sözcüğünün karşıtı *asimetrik* leksik birimdir. Gramerde söz konusu matematik terimi, uygun dil göstergesini oluşturan ifade eden/seslenme ile ifade olunan/fonksiyon arasındaki ilişkileri bildirir. Bu ilişkiler, dil-kullanım sisteminde eş seslilik ve eş anlamlılık olarak ortaya çıkar. Seslenme ve fonksiyon kullanımında birbiriyle her zaman örtüşmez. Yani bir dilsel gösterge ile birkaç işlev bildirilir, bir kavram ise birkaç gösterge ile ifade edilebilir. Böylelikle dilsel gösterge *eş seslilik/çok anlamlılık* ve *eş anlamlılık* niteliğine sahiptir ve ikili mahiyet taşır. İki sırada gerçekleşen bu tefekkür olayının koordinatlarının kesişmesiyle oluşan *asimetrik ikilikten* ilk defa Kartsevskiy'in "Ob asimetriçnom dualizme linqvistçeskogo znaka" (Dilsel Göstergenin Asimetrik İkiliği Üzerine, 1965: 85-93) adlı eserinde söz edilmiştir. Hint-Avrupa dillerinde ifade edenle ifade olunan arasındaki ikili ve çok yönlü yapısal-semantic ve fonksiyonel ilişkiler ayrıntılı olarak araştırılmıştır (Dyaçkova 2004: 1-7; Kretoy 2010: 5-11 vd.). Türk dil biliminde ise dilin çeşitli düzeylerinde ortaya çıkan dil göstergelerinin asimetrik ikiliği ayrıca olarak incelenmemiştir. Yalnız dil-konuşma sisteminde yer alan parselasyon (*İngilizce parcellation, Rusça partsellyatsiya*) "asimetrik-sentaktik olay" (Musayev 2012: 222) olarak nitelendirilmiş ve Kazakçada neden-sonuç anlamlı birleşik cümlelerin asimetrik özelliği ele alınmıştır (Tajibaeva 2004).

Türkiye Türkçesinde de analitik fiil şekillerinin asimetrik kullanım olayları görülmektedir. Söz konusu fiil şekillerinin ikinci grubuna dâhil olan "sıfat-fiil+ olmak/bulunmak" birleşikleri görünüşü, kipliği ve zamanı bildirir (bk. Benzer 2012: 223). Bunun yanı sıra sıfat-fiil yerine zaman ve kip ekleri de kullanılabilir (bk. Karahan 2018: 73-75; Kükey 2007: 187; Deny 2012:437; Karaağaç 2013: 205). Örneğin: **-yor olmak**: Coşkulu yüz ifadelerine bakılırsa ya politika *konuşuyor olmalıydılar* ya futbol... (E. Şafak s. 90); Benimle konuşmak *istemiyor olabilirsin*, seni suçlayamam. Yıllar geçti... (E. Şafak s. 239); **-makta olmak**: Teoloji profesörü arkasına yaslanarak arka planda hâlâ *çalmakta olan* müziğe kulak verdi (E. Şafak s. 262); Bunu kimseyle itiraf edemese de içten içe biliyor, hissediyordu hocasına *tutulmakta olduğunu*. (E. Şafak s. 230). Bunlara paralel olarak *sıfat-fiil+ olmak/bulunmak* analitik fiil şeklinin de kullanımına söz konusu pozisyonda rastlanmaktadır. Örneğin: Zil vurmaktan parmaklarım *tutmaz oldu*. (R.H. Karay, s. 110).-Korkmaz 2017: 703); Böylece işleri *tamamlanmış oldu*. (Karahan 2017: 75); Akşam onunla *konuşacak oldu*, sonra vazgeçti (Karahan 2017: 75).

Örneklerden görüldüğü üzere, "sıfat-fiil+olmak/bulunmak" yapısında sıfat-fiil yerinde zaman ve kip ekleri kullanılır. Zaman ekleri birleşik zaman şekillerinde görünüşü ve zamanı, söz konusu birleşiklerde ise görünüşü, kipliği, zamanı ve hatta kılınışı da ifade eder. Bu nedenle Türkçede *çok anlamlı* asimetrik-morfolojik göstergeler olarak nitelendirilebilir. *Sıfat-fiil+olmak* analitik fiil şeklinin kullanıldığı cümlelerde zamanın, görünüşün ve kipliğin net olarak ifade edildiği görülmektedir. Bu da belirtilen analitik fiil şeklinin *eş anlamlı* morfolojik-asimetrik nitelik olarak kullanımını sağlar. Eş sesliliğe ve eş anlamlılığa dayalı asimetrik ikilik tasvirî fiillerde daha yaygındır.

4. Tasvirî Fiiller

Türkiye Türkçesinde “*zarf-fiil + okkazonal yardımcı fiil*” birleşimleri “tasvirî fiiller” olarak ele alınmaktadır (bk. Banguoğlu 2007: 482; Korkmaz 2017: 708; Karahan 2018: 77; Ediskun 2004: 228; Hacıeminoglu 1992: 256). Bu yapıların birinci unsuru leksik-gramatikal anlam taşıyan *-A*, *-I* veya *-Ip* zarf-fiili, ikincisi ise gramatikal içeriği ifade eden okkazonal yardımcı fiildir. Türk dil biliminin Türkiye Türkolojisi kolunda söz konusu yapılar birleşik fiillerin ayrı bir türü niteliğinde algılanır. Rusya Türkologlarınca ise bunlar gramatikal içeriği ifade eden analitik fiil şekilleri olarak sınıflandırılır (Kononov 1956: 207-218; Şçerbak 1981: 134-138; Tenişev 1988: 440-444; Şçeka 2007: 157-159, 276).

Tasvirî fiillerdeki ilk unsur *-Ip*, *-A* ve *-I* zarf-fiili, ikincisi ise *bilmek*, *vermek*, *gelmek*, *görmek*, *durmak*, *kalmak*, *yazmak*, *koymak* okkazonal yardımcı fiilleridir. Potansiyel olarak dokuz yardımcı fiil ile üç zarf-fiilden yirmi yedi analitik fiil şekli türetilir. Ancak Türkiye Türkçesinde on dört şekil vardır. Türk dilbiliminde söz konusu fiiller, çoğunlukla yardımcı fiillere göre sınıflandırılmaktadır (bk. Ergin 2013: 524; Gencan 1979: 310-316; Korkmaz 2017: 708-726; Ergönenç Akbaba 2011 vd.). Bu çalışmada ise sıralama, öncelikle zarf-fiillere, sonra ise yardımcı fiillere göre yapılmıştır. Bunun yanı sıra analitik fiil şekillerinin işlevleri de dikkate alınmıştır. Bu şekillerin her biri kendine özgü nüansa veya gramatikal içeriğe sahiptir. Bazı şekiller kılımsı, bazıları ise görünüşü ya da kipliği ifade etmektedir. Belirtilen gramatikal anlam özellikleri, okkazonal yardımcı fiillerin leksik niteliğiyle bağlantılıdır. Bunlar, leksik anlamın art zamanlı olarak soyutlanması sürecinde ortaya çıkmıştır (Haritonov 1960: 48).

4.1. *-Ip* zarf-fiili+okkazonal yardımcı fiil

-Ip zarf-fiili *durmak*, *gelmek*, *kalmak* ve *gitmek* fiilleriyle kullanılır. Bu analitik fiil şekilleri, eylemin belirli bir zaman içinde gerçekleşen devamlılığı, sürerliliği veya tekrarlılığını, yani kılımsı ifade etmektedir.

4.1.1. *-Ip* zarf-fiili + *durmak*

Durmak okkazonal yardımcı fiili *-Ip* ve *-A* zarf-fiilleriyle birleşerek tasvirî fiilleri üretir (bk. 4.2.1.). Ancak, *-Ip*’lı yapılar daha yaygındır (Korkmaz 2017: 717). Bu analitik fiil şekilleri eylemin belli bir zaman içerisinde gerçekleşen sürerliliğini veya tekrarlılığını ifade eder. Örneğin:

- 1) İnsanlar ellerini yanlarına düşürmüşler, tembel, güneşin altında öylece ne yaptıklarını, nereye gittiklerini bilmeden *dolaşıp duruyorlardı* (Yaşar Kemal, s. 135);
- 2) Gece rüyamda bizim mahalledekilere benzeyen sokaklarda Sabiha’yı *arayıp durdum* (Ahmet Hamdi Tanpınar, s. 65);
- 3) Oxford’daki ilk yılını bitirmiş, yaz tatilini İstanbul’da geçiriyordu. Annesi ikide bir şu ya da bu genç adamdan *bahsedip duruyordu* (E. Şafak, s. 202).

4.1.2. -Ip zarf-fiili + kalmak

Kalmak okkazional yardımcı fiili, *-Ip* ve *-A* zarf-fiillerine getirilir (bk. 4.2.2.). *-Ip* ve *-A* zarf-fiilleri çoğunlukla fiziksel, psikolojik vb. durumları bildirir. Söz konusu analitik fiil şekli de oluşun hareketsiz olarak kaldığını ifade eder. Örneğin:

- 1) Ahmet dağına çekilip gidecek, o burada sarayda tek başına, kuyunun dibindeki taş gibi *kalıp kalacaktı*. Onun için yaşam bitmişti (Yaşar Kemal, s. 54);
- 2) Dört senelik evlilik hayatında kim bilir kaç defa böyle gurup zamanlarında kocası ile yalnız odalarda *kapanıp kalmıştı*. Ve Aralarında neler, neler geçmişti (R.N.Güntekin 'AG' s. 107);
- 3) Fakat acısı müzmin bir matem hatırası gibi kalbinde *tortulanıp kaldı* (R.N.Güntekin 'YG', s. 31);
- 4) Aynı aykırılık, Fransa ve İngiltere arasında da baş gösterdi, İngilizler Mehmed Ali'nin Suriye'de *yuvalanıp kalmasına* razı olmuyor;.. (N. F. Kısakürek, s. 225).

4.1.3. -Ip zarf-fiili + gelmek

Gelmek okkazional yardımcı fiili *-Ip* ve *-A* zarf-fiillerine getirilir (bk. 4.2.3.). Bu analitik fiil şekli eylemin eskiden başlamış olup alışkanlık halinde devam etmekte olduğunu gösterir (Guzev 2015: 149). Örneğin:

- 1) Lise yılları boyunca Peri 'iman' ile 'imansızlık' arasında çok *gidip geldi* (E. Şafak, s. 84);
- 2) Binaenaleyh benim evime Sabahattin'in *gidip geldiği* belliydi (S. Ali, s. 294);
- 3) Yazı dili, dilin en gerçek aynası olduğu için onda bir dilin asırlar içinde *akıp gelen* yapısını görmek mümkündür (Guzev 2015: 149).

4.1.4. -Ip zarf-fiili + gitmek

Gitmek okkazional yardımcı fiili *-Ip* ve *-A* zarf-fiilleriyle birleşir (bk. 2.4.). Art zamanlı olarak da *-Ip*'lı şekli Türkiye Türkçesinde yaygındır (Korkmaz 2017: 725). Bu analitik fiil şeklinin birkaç işlevi vardır. Eğer okkazional yardımcı fiile şimdiki zaman veya sürme görünüşünü ifade eden diğer ekler (*-yor*, *-yordu*, *-Ar* vb. veya sıfat-fiil ve mastar ekleri) getirilirse fiil şekli eylemin sürerliliği ve devam ettiğini gösterir (örnekler 1-3). *-DI* geçmiş zaman eki getirildiğinde ise eylemin bitmişliği ifade edilir (Guzev 2015: 150). Örneğin:

- 1) Buraya kadar gelmişken doktora beş dakika uğramazsak ayıp olur, derdi. Onun beş dakikası en aşağı bir saatti. Fakat bazan gece yarısına kadar *uzayıp gittiği* de oluyordu (R.N.Güntekin 'AG', s. 126);
- 2) Sonra babam ve annemle beraber evlerine *gelip gitmeğe* başladığım ve odasında hasta yattığım zamanlarda bir müddet beni olduğumdan daha küçük bir çocuk gibi görmüştü... (R.N.Güntekin 'AG', s. 225);
- 3) Bir nebat gibi, şikâyetsiz, şuursuz, iradesiz, *yaşayıp gidiyorum* (Guzev, s. 150);
- 4) 'Valla, inşallah öyledir. Öbür dünyada O'nu görünce, O daha bana bir şey sormadan ben O'na soracağım bunca vakittir nerelerde olduğunu. Nicedir kendi halimize *birakıp gitti bizi!*' (E. Şafak, s. 41);

- 5) Saray bittikten sonra, yapıcıbaşı, Paşaya bir mektup bırakarak *ortadan yitip gitti* (Yaşar Kemal, s. 40).

4.1.5. -İp zarf-fiili, asıl fiille kullanıldığında bazen anlam kaymasına uğrar ve sonuçta deyim niteliğinde teşekkül etmiş birleşik fiil oluşur. Bu birleşik, yapısına göre analitik fiil şekillerine benzerken anlam ve işlev açısından onlardan farklılık gösterir ve leksik birim olarak algılanır. Bunları birbirinden ayırmak için bazı semantik ve sentaktik kriterler dikkate alınmalıdır. Eğer birinci birleşen leksik anlamı ifade eder, ikincisi ise leksik anlamını kaybederek bir yardımcı fiil durumuna gelirse, o zaman analitik fiil şekli söz edilebilir. Birleşimin her iki unsuru anlam kaymasına uğrayarak tek bir tasavvuru ifade eden leksik birim niteliğinde belirirse bu, deyim olarak teşekkül etmiş birleşik fiilin kullanıma girdiği anlamına gelir. Bu da bazı dil-konuşma yapılanmalarının eş sesliliğe dayalı asimetrik özelliğine işaret eder. Örneğin:

- 1) Dört sene hocalık ettim, her gün bu işten vazgeçip *başımı alıp gitmek* arzularıyla savaşırdım (S. Ali, s. 171);
- 2) Nihayet hazırlanma vakti *gelip çattı* (E. Şafak, s. 255);
- 3) Eskiden *gülüp geçtiğim*, ilgilenmediğim bütün bu filmleri neden o kadar severek seyrediyorum, diye düşünüyordum (Orhan Pamuk, s.293);
- 4) Beni dinle Farecik, iki tür erkek vardır: *kırıp dökenler* ve tamir edenler. (E. Şafak, s. 189);
- 5) Evden fırladım, babam arkamdan hâlâ *bağırıp çağırıyordu*⁴;

4.2. -A zarf-fiili+okkazonal yardımcı fiil

-A zarf-fiili, neredeyse yukarıda belirtilen bütün okkazonal yardımcı fiillerle (*vermek* fiili dışında) kullanılabilir. Bu ek, tasvirî fiillerde kullanılan zarf-fiil eklerinden en üretkeni ve yaygınıdır. Söz konusu analitik fiil şekilleri bitişik yazılmaktadır.

4.2.1. -A zarf-fiili + durmak

-A zarf-fiili+durmak birleşimi (bk. 4.1.1.), çağdaş Türkiye Türkçesinde pek yaygın değildir. Bu yapı, eylemin belli bir zaman içerisinde sürdüğünü ifade eder. Örneğin:

- 1) Bu akınlarda elde ettikleri esirler de pazarlarda satılıyor, İstanbul'a gönderiliyor ve hatırı sayılır bir gelir yerine geçiyordu. Bu hal böylece devam edip *gidedursun...* (N. F. Kısakürek, s. 33)
- 2) Sen burada *bekleyedur*, ben geliyorum! (Konuşma dilinden).
- 3) Murat *bakadurdu*. Ağzında bilinçsizce dökülen bir sözlerin birilerince anlamına taşınıp yadırganacağı aklının ucuna bile gelmemişti (P. Karayel, s. 8)

4 http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_atasozleri&arama=kelime&guid=TDK.GTS.5b9a4375032665.64253024 (erişim tarihi: 13.09.2018)

4.2.2. -A zarf-fiili + kalmak

Kalmak fiiliyle belli başlı leksik anlama sahip olan zarf-fiiller (bk. 4.1.2.) kullanılır. Bu fiil şekli oluşun hareketsiz, bazen de donmuş gibi sürmekte olduğunu ifade eder. Örneğin:

- 1) Vınlayıp giden şeyin ince bir Giresun bıçağı olduğunu anlayınca bir an *donakaldı* (K. Tahir, s. 417);
- 2) Sabahtan başladı, ‘Kapıyı sürgüler de, *uyuyakalmışım*, duymadım tıklattığımı, dersene keyfine ...’ diye (K. Tahir, s. 470);
- 3) Baksana, marazlı tavuk gibi *çökekalmış* bunlar... (K. Tahir, s. 308).

4.2.3. -A zarf-fiili + gelmek

Gelmek okkazonal yardımcı fiili *-Ip* ve *-A* zarf-fiilleriyle kullanılır (bk. 4.1.3.). İki morfolojik yapı işlevsel olarak eş anlamlı olduğundan asimerik niteliklidir. Örneğin:

- 1) Aferin Bakanlığa! .. Merak ettiğim, eskiden beri *yapılagelen* suçlamalarla mı yetindiler, yoksa orjinal, sanatkârca bir şey uydurabildiler mi? (K. Tahir, s. 445);
- 2) Çocuk gibisin yahu! Tarihimiz boyunca, Allah’a şükür, el ulağı bir suç, hep *olagelmıştır* (K. Tahir, s. 37);
- 3) Din ve inanç, bir nevi kolaj *olagelmşti* bu memlekette. (E. Şafak, s. 91).

Söz konusu modele göre oluşan *çıkagelmek*, asimetrik ikiliği temsil eder. Eylemin sürerliliğini ifade eden tasvirî fiillerle aynı şekilde biçimlenmesine rağmen diğer bir analitik fiil şekliyle de eş anlamlı olur (bk. 4.3.1.) ve eylemin beklenmedik biçimde gerçekleştiğini ifade eder. “-A zarf-fiili + gelmek” yapısı yalnız *çıkılmak* fiiliyle yukarıda belirtilen kılımsal anlama sahip olur. Örneğin: ... çikolata topları bulunan kristal tabaklarla *çıkageldiler* (E. Şafak, s. 199).

4.2.4. -A zarf-fiili + gitmek

Gitmek okkazonal yardımcı fiili *-A* ve *-Ip* zarf-fiiliyle kullanılırken analitik fiil şeklinin çekimine göre kılımsal veya görünüşü gösterir (bk. 4.1.4.). Örneğin:

- 1) Doğu cephesinde *süregiden* karısıyla savaşı; Batı cephesinde oğluyla yeni başlayan cenk halî. Her iki sınırdan da yeniliyordu (E. Şafak, s. 68);
- 2) Böyle olagelmış, böyle *olagider* (Kononov 1956: 211);
- 3) Bu paralar öteden beri *verilegelmektedir* (Kononov 1956: 211).

4.2.5. -A zarf-fiili + koymak

Koymak okkazonal yardımcı fiili *-A* zarf-fiili ve çağdaş Türkiye Türkçesinde arkaik olan *-I* zarf-fiiliyle kullanılır. Yazılı Türkiye Türkçesinde kullanıştan çıkmış şekil daha çok konuşma dilinde yer alır (Korkmaz 2017: 724). Bu analitik fiil şeklinin eylemin sürerliliğini gösterdiği ve işlevsel olarak da “zarf-fiil+ durmak” ile eş anlamlı olduğu söylenir (Korkmaz 2017: 724). Örneğin:

- 1) Bağlanmaktan korkuyorum demek “yedek kulübeye bir bakayım en tatlısını seçeyim sen *bekleyekoy*” demek⁵;
- 2) “... gerekli evrakları yavaş yavaş *yapakoy*” dediler⁶.
Alakoymak yapısının *alıkoymak* varyantı (bk. 4.3.2.) daha yaygındır. Sözlüklerde “alakoymak” maddesi “alıkoymak” sözcüğüne yollar (bk., örneğin “lugatim.com”). İkisi de konuşma dilinde kullanılır ve artık analitik fiil şekli olarak değil de leksem olarak algılanır. Bu ise söz konusu yapının da eş sesliliğe dayalı asimetrik ikiliğine işaret eder. Örneğin:
- 3) Benim için çok hayırlı ve lüzumlu olduğunu bildiğim bir işten beni *alakoydukları* için kızıyorum (S. Ali, s. 82);
- 4) - Bütün Uhut dağı altına döndürülürse de, benim olsa, onun tek dinarını üç gün yanımda *alakoymak* istemezdim; yalnız borcumu ödemeye yetecek kadarını saklardım (N. F. Kısakürek, s. 286).

4.2.6. -A zarf-fiili + görmek

Görmek okkazional yardımcı fiiliyle oluşan tasvirî fiiller Türkiye Türkçesinde çok az kullanıldığından bazı araştırmacılarca ele alınmamıştır (Kononov 1956; Gencan 1979; Ediskun 2004 vd.). Z. Korkmaz’a göre Anadolu ağızlarında “sürekli bir çaba, istek ve rica” bildiren söz konusu şekle hâlâ rastlanır (Korkmaz 2017: 723). Ancak yazı dilinde olumlu şeklin çok az kullanıldığı, çoğunlukla asıl fiile -mA olumsuzluk ekinin getirilmesiyle oluşan biçimlenmenin yaygın olduğu görülür. “-A zarf-fiili + görmek” yapısının olumlu şekliyle hareketin kılınışı, olumsuz ile ise eylemin kipliği ifade olunur:

- 1) Sen şimdi sabah keyifini *süregör*, öbür işi daha sonra konuşuruz (Korkmaz 2017: 723).
- 2) Delikanlı ustasına *yalvaragördü* ama yine izin alamadı (Korkmaz 2017: 723).
- 3) Verilen işleri bir *yapmayagör* de başına neler gelir anlarsın! (Korkmaz 2017: 723).

4.2.7. -A zarf-fiili + yazmak

Yazmak okkazional yardımcı fiilinin kökeni, Eski Türkçedeki “yanılmak, hata etmek” fiiline bağlıdır. Bu analitik fiil şekli kipliği veya beklenmeyen ve istenmeyen eylemin gerçekleşmesine yaklaşmış olma anımı ifade eder. Bu nedenle Türkiye gramer ekolünde “yaklaşma fiilleri” diye adlandırılmaktadır (bk. Karahan 2018: 77; Korkmaz 2017: 724 vd.). Örneğin:

- 1) Orada bir gün *düşeyazmıştım* (Konuşma dilinden).
- 2) Sıcaklıktan *bayılayazdı* (Konuşma dilinden).

5 https://memur-sozluk.com/baglanmaktan-korkuyorum_6826 (erişim tarihi: 13.09.2018)

6 <https://forum.memurlar.net/konu/1675197/50.sayfa> (erişim tarihi: 13.09.2018)

4.2.8. -A zarf-fiili + bilmek

Söz konusu birleşik fiil şekli, kılınışı veya hareketin yapılış niteliğini değil de kipliği ifade etmekte, dolayısıyla eylemin gerçekleşme olasılığı ve imkânını göstermektedir. Örneğin:

- 1) Güzel ve kalıcı dostluklar *kurabilirdi* onlarla (E. Şafak, s. 79).
- 2) Artık Rus'un teslim bayrağını çekmekten başka *yapabileceği* bir şey yok... (N. F. Kısakürek, s. 41)
- 3) Sofi, bu yaşlı haliyle nasıl kaval çalacaktı? Kaval çalmak bir soluk, bir diş işiydi. Kavalı ancak gençler iyi *çalabilirdi*. (Yaşar Kemal, s. 31)

4.3. -I zarf-fiili + okkazonal yardımcı fiil

-I zarf-fiil eki, çağdaş Türkiye Türkçesinde arkaik olduğundan tasvirî fiillerde kullanılır. Bu zarf-fiile *vermek* ve *koymak* okkazonal yardımcı fiilleri getirilebilir. Söz konusu yapıların birleşenleri ayrı değil bitişik yazılır.

4.3.1. -I zarf-fiili + vermek

Vermek okkazonal yardımcı fiili yalnız -I zarf-fiiline getirilebilir. Bu yapının işlevi, eylemin tezliğini, çabukluğunu ve kolaylığını, bazen de beklenmedik bir anda kendiliğinden gerçekleştiğini bildirmektir.

- 1) “Doğru” dedi Azur, bakışlarını Peri'nin yüzünde gezdirerek. Kızın bir anda kendini bu kadar iyi *ifade edivermesine* şaşırmişti (E. Şafak, s. 249);
- 2) Ve onlar gider gitmez Memo ortadan *yitiverdi*. Gülbahar onu aradı aradı bulamadı (Yaşar Kemal, s.83);
- 3) Arabacılar hayvanları kıra *salivermişler*, kendileri oyunları seyre gitmişlerdi (R.N.Güntekin 'AG', s. 180).

Koyuvermek yapısı, sözdizimsel bağlama ve duruma göre bazen tasvirî fiil (örnek 4), bazen ise deyimleşmiş birleşik fiil (örnek 5) olarak kullanılır. Bu da aslında eş sesliliğe dayalı asimetrik ikiliği gösterir. Örneğin:

- 4) İçeri gidince de bir çay *koyuver* (M. Uzun, s. 79);
- 5) “Aşk da inanç gibi aslında” diye devam etti Peri. “Sonucunu bilmediğin, bilemeyeceğin halde *koyuvermek* kendini” (E. Şafak, s. 343).

4.3.2. -I zarf-fiili + koymak

Bu tasvirî fiil, *alıkoymak* şeklinde kullanılır ve eylemin sürekliliğini ifade eder. *Alıkoymak*, arkaik bir fiil şeklidir, çağdaş Türkiye Türkçesinde bir leksem olarak teşekkül etmiş ve Türkçe sözlükte yer almıştır⁷. Örneğin:

- 1) Acele, çok acele işlerim bulunmasına rağmen, onlar arabayı savıyorlar, beni zorla yemeğe *alıkoyuyorlardı* (R.N.Güntekin, s. 125).

⁷ http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&view=bts&kategori1=veritbn&kelimesec=11863 (erişim tarihi: 13.09.2018)

2) Kendisi tek başına gitse orada *alıkoymazlar* mıydı? (Yaşar Kemal, s. 56).

İncelediğimiz analitik fiil şekilleri bir tablo olarak aşağıda sunulmuştur. Tabloda her okkazonal yardımcı fiilin hangi zarf-fiile getirildiği gösterilmiş, ayrıca her şeklin işlevi ve ifade ettiği anlamı da verilmiştir.

Tablo 3.

Okkazonal yardımcı fiil	Zarf-fiil eki		
	-Ip	-A	-I
durmak	işlev: kılınış anlam: eylemin belli bir zaman içerisinde sürerliliği veya tekrarlılığı <i>-Ip zarf-fiiliyle daha yaygın</i>		
kalmak	işlev: kılınış anlam: oluşun hareketsiz olarak kalmakta olduğu		
gelmek	işlev: kılınış anlam: eskiden başlamış eylemin alışkanlık halinde devam etmesi <i>Çıkagelmek:</i> işlev: kılınış anlam: eylemin beklenmedik biçimde gerçekleşmesi dilin asimetrik ikiliğinin göstergesi		
gitmek	<i>Şimdiki Zaman ekli:</i> işlev: kılınış anlam: eylemin devam etmesi, sürerliliği <i>Geçmiş Zaman ekli:</i> işlev: görünüş anlamı: eylemin tamamen bitmişliği <i>-Ip zarf-fiiliyle daha yaygın</i>		
vermek			işlev: kılınış anlam: eylemin tezliği, çabukluğu, kolaylığı, bazen de beklenmedik bir anda kendiliğinden gerçekleşmesi <i>koyuvermek hem tasvirî fiil, hem de deyimleşmiş birleşik fiil olur</i> dilin asimetrik ikiliğinin göstergesi

koymak		işlev: kılımış anlam: eylemin sürerliliği <i>-I zarf-fiili sadece alkoymak yapısında kalmıştır</i>
görmek		işlev: kılımış anlam: “sürekli bir çaba, istek ve rica” isteyen eylem
yazmak		işlev: kiplik anlam: beklenmeyen ya da istenmeyen eylemin gerçekleşmesine yaklaşımış olma
bilmek		işlev: kiplik anlam: eylemin gerçekleşme imkânı

Bilmek, yazmak, görmek, vermek okkazonal yardımcı fiilleri tek bir zarf-fiile, *durmak, kalmak, gitmek, gelmek, koymak* ise paralel olarak iki zarf-fiile getirilebilir. -Ip kalmak/-A kalmak ve -Ip gelmek/-A gelmek tasvirî fiil şekilleri çoğunlukla eş anlamlı ifadeler olarak algılanır (bk. 4.1.2, 4.1.3). -Ip durmak/-A durmak ve -Ip gitmek/-A gitmek paralel morfolojik yapıların içerisinde -Ip’lı tasvirî fiiller Türkiye Türkçesinde daha yaygındır (bk. 4.1.1., 4.1.4).

Yapısına göre aynı şekilde oluşan tasvirî fiiller, işlevsel olarak birbirinden farklılık gösterir. Kılınışı veya eylem tarzını bildirirken bazıları görünüşü (bk. 4.1.4.) ve kipliği (bk. 4.2.7, 4.2.8) de ifade eder. Bunun yanı sıra “zarf-fiil+fiil” deyimleşmiş birleşik fiilleri, tasvirî fiiller ile aynı morfolojik yapıya sahiptir. Ancak birincisi dilde leksik birim, ikincisi ise gramatikal-leksikal birleşik olarak algılanır. Söz konusu örnekler dil-konuşma sisteminde asimetrik morfolojik olaylar olarak nitelendirilebilir.

Sonuç

Türkiye Türkçesinde birleşik fiiller ile fiilin analitik şekilleri birbirinden farklılık gösteren leksik ve morfolojik birimlerdir. Birincisi, “isim+yardımcı fiil” niteliğindeki leksik birimleri, aynı zamanda “isim+asıl fiil” ve “-Ip zarf-fiili+asıl fiil” deyimleşmiş birleşik fiilleri, ikincisi ise tasvirî fiiller ve diğer analitik fiil şekillerini içerir. Tasvirî fiiller sadece kılınışı değil, görünüşü ve kipliği de ifade eder. Analitik fiil şekilleri bütünlükte eş sesliliğe/çok anlamlılığa ve eş anlamlılığa dayalı asimetrik ikiliği bildirir. “Sıfat-fiil+ olmak/bulunmak” yapılarında sıfat-fiil yerine zaman ve kip eklerinin kullanılması, morfolojik eş anlamlılığı gösterir. Zaman eklerinin görünüşü, kipliği ve zamanı ifade etmesi ise çok anlamlı asimetrik olayın ortaya çıkmasına, tasvirî fiillerin bazı deyimleşmiş birleşik fiillere benzemesi de eş sesliliğe dayalı asimetrik özelliğe işaret eder.

Kaynakça

- ALİ, Sabahattin (1991). *İki Gözüm Ayşe*, İstanbul: Çağaloğlu.
- ATAKAYEVA, F. Ş. (2004). *Orientalizmi v nogayskom yazıke. / Dis. na soisk. styepeni k.f.n.*, Mahaçkala: Karaçayevo-çerkesky gos. univ., 137 s.
- AYDEMİR, İbrahim Ahmet (2010). *Türkçede Zaman ve Görünüş Sistemi.*, Ankara: Grafiker, 118 s.
- BACANLI, Eyüp (2009). *Kılınış Kategorisi ve Kılınışsal Belirleyici Olarak Yardımcı Füller*, Ankara: ASAL Yayın ve Bilişim, 297 s.
- BANGUOĞLU, Tahsin (2007). *Türkçenin Grameri*, 8. Baskı/ Ankara: Türk Dili Kurumu, 628 s.
- BENZER, Ahmet (2012). *Türkçede Zaman, Görünüş ve Kiplik*, Kabcacı Yayınevi, 243 s.
- BİLGEGİL, M. Kaya (1992). *Türkçe Dilbilgisi*, 2.Baskı/ İstanbul: Dergah Yayınları, 295 s.
- BÖHTLİNGK, O. (1989). *O yazıke yakutov*, Almança dan çevirmen Rassadin V.İ. – Novosibirsk: Nauka. Sib. Otdeleniye, 646 s.
- DENY, J. (2012). *Türk Dil Bilgisi*, Jean Deny; çevirmen: Ali Ulvi Elöve, İstanbul: Kabcacı, XVI, 953 s.
- DİLÇİLİK ENSİKLOPEDİYASI (2006-2008). I cild, 513 s.; II cild, 526 s. (ders vesaleti), Bakı: Mütərcim.
- DMİTRİYEV, N.K. (1948). *Grammatika başkirskogo yazıka*, M.-L.: İzd-vo AN SSSR, 275 s.
- DYAÇKİOVA, N.A. (2004). “Asimetriçniye prostiye predlojeniya kak model’no oslojnyonniye”, *İzvestiya Rosiyskogo qosudarstvennoqo universiteta im. A.İ. Qersena*, Vıpusk 7/tom 4, s. 99-104.
- EDİSKUN, Haydar (2004). *Türk Dil Bilgisi*, İstanbul: Remzi Kitabevi, 2004, 408 s.
- ERCİLASUN, Ahmet Bican (1984). *Kutadgu Bilig Grameri (Fiil)*, Ankara: Gazi Üniversitesi Yayınları, 254 s.
- ERGİN, Muharrem (2013). *Türk Dil Bilgisi. Edebiyat ve Eğitim Fakültelerinin Türk Dili ve Edebiyatı Bölümleri İçin*, İstanbul: Bayrak Basım Yayım, 407 s.
- ERGÖNENÇ AKBABA, Dilek (2011). *Kazak ve Nogay Türkçesi Yazı Dillerinde Tasvir Fiilleri*, Ankara: Grafiker, 295 s.
- GANIYEV, F.A. (2000). *Tatarskiy yazık: problemi i issledovaniya*, Kazan: Tatar. kn. izd-vo, 432 s.
- GENCAN, Tahir Nejat (1979). *Dilbilgisi*, 4. Baskı, Ankara: Türk Dil Kurumu, XV, 602 s.
- GORDLEVSKİY, V.I.A. (1928). *Grammatika turetskogo yazıka: morfologiya i sintaksis*, M.: İzdaniye instituta vostokovedeniya, IV, 159 c.
- GUZEV, V. G. (2015). *Teoretiçeskaya grammatika turetskogo yazıka*, SPb.: İzd-vo S-Peterb. gos. un-ta, 320 s.
- GÜNTEKİN, Reşat Nuri (2014). *Ateş Gecesi*, Ankara: İnkılap Kitapevi.
- GÜNTEKİN, Reşat Nuri (2015). *Yeşil Gece*, Ankara: İnkılap Kitapevi.
- HACIEMİNOĞLU, Necmettin (1992). *Türk Dilinde Yapı Bakımından Füller*, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 320 s.
- HARİTONOV, L. N. (1960). *Formı glagol’nogo vida v yakutskom yazıke*, M.-L.: İzd-vo AN SSSR, 179 s.
- JAM’YANOVA, M. Z. (2008). *İnfinitniye formı glagola mongol’skogo i turetskogo yazıkov*, Semantiko-funksional’nyıy aspekt. / Dis. na soisk. styepeni k.f.n, Elista: Kalmitskiy gos. univ., 220 s.
- JOHANSON, L. (2016). *Türkçede Görünüş*, Ankara: Grafiker, 292 s.
- KARAĞAÇ, Günay (2013). *Dil Bilimi Terimleri Sözlüğü*, Ankara: Türk Dili Kurumu, 936 s.
- KARADOĞAN, Ahmet (2009). *Türkiye Türkçesinde Kılınış*, Ankara: Divan Kitap, 168 s.

- KARAHAN, Leyla (2018). *Türkçede Söz Dizimi*, 25. Baskı, Ankara: Akçağ Yayınevi, 192 s.
- KARAYEL, Perihan (2014). *Kaçkınlar*, İstanbul: Cinius.
- KARTSEVSKİY, S. O. (1965), “Ob asimetriçnom dualizme linqvistçeskogo znaka”. *Zveqintsev V. A. İstoriya yazıkoznaniya XIX-XX vekov v oçerkah i izvleçeniyah. M.*, 3-e izd., Ç. 2.
- KAZEM-BEK, M.A. (1846). *Obşçaya grammatika turetsko-tatarskogo yazıka*, İzd.2, ispr. i dop., Kazan: Univ. Tip., 466 s.
- KERİMOĞLU, Caner (2011). *Kiplik İncelemeleri ve Türkçe*, İzmir: Dinozor Kitapevi, 340 s.
- KISAKÜREK, Necib Fazıl (2007). *Çöle İnen Nur*, İstanbul: Produksyon.
- KOCAMAN, A. (1990). *Dilbilim Terimleri Sözlüğü*, <http://dad.boun.edu.tr/download/article-file/303023>
- KOÇ, Kenan (2004). *Kazak Türkçesi Grameri*, Ankara: Gazi Kitabevi, 347 s.
- KONONOV, A. N. (1956). *Grammatika sovremennogo turetskogo litraturnogoy yazıka*, M.-L.: İzd-vo AN SSSR, 569 s.
- KORKMAZ, Zeynep (2017). *Türkiye Türkçesi Grameri, Şekil Bilgisi*. gnşl. 5. Baskı, Ankara: Türk Dili Kurumu, 1027 s.
- KRETOV, A. A. (2010). “Asimetriya v linqvistie”. *Vestnik VQU. Seriya:Linqvistika i Mejkul'turnaya Kommunikatsiya*, No: 2.
- KÜKEY, Mazhar (2007). *Türkiye Türkçesinde Bütün Yönleriyle Eylemler (Fiiller)*, Türkçenin Dilbilgisi 3. Cilt, Samsun: Cem Ofset Yayınları, 345 s.
- MASLOV, Yu. (2004). *İzbrannıye trudi. Aspektologiya*, Obşçee yazıkoznaniye, M.: Yaziki slavyanskoy kul'turu, 840 s.
- MİHAYLOV, M. S. (1954). *Perifrastiçeskiye formı i kategoriya vida v turetskom glagole*, M.: İzd-vo Moskovskogo instituta vostokovedeniya, 137 s.
- MURATOV, S. N. (1961). *Ustoyçivıye slovosocetaniya v tyurkskih yazıkah*, M.: İzd-vo vostoçnoy literaturı, 130 s.
- MUSAOĞLU, Mehman – KİRİŞÇİOĞLU, Fatih (2008). “Türk Dil Biliminde Görünüş Kategorisinin İncelenmesi Üzerine”. *Türkologiya*, No: 1-2., s. 32-54.
- MUSAOĞLU, Mehman (2015). “Kelime, Kelâm ve Söz Kavramları Üzerine”, *Kültür Evreni*, sayı 24, s. 9-17.
- MUSAOĞLU, Mehman (2017). “Türkçenin İşlevsel Dilbilgisi: Problemler, Yorumlar, Perspektifler”, Zeynep Korkmaz'ın Anısına Armağan, Ankara.
- MUSAYEV, M. M. (2012). *Türkoloji Dilçilik*, Bakı: Mütərcim, 456 s.
- MUSAYEV, M. M., CƏFƏROV, Q. H. (2014). *Azərbaycan Dilinin funksional qramatikası: morfoloqəyaya yenə baxışlar və leksematika*, Bakı, 326 s.
- NASILOV, D. M. (1985). “K karakteristike koliçestvennoy aspektual'nosti v uzbekskom yazıke”, *Sovetskaya Tyurkologiya*, No: 1, s. 64-70.
- ÖZTÜRK, Deniz (2018). *Türkiye Türkçesinde Anlamca Kaynaşmış-Deyimleşmiş Birleşik Fiiller*, 2. Baskı, Ankara: Türk Dili Kurumu, 1094 s.
- SAMOYLOVİÇ, A. N. (2002). *Kratkaya uçebnaya grammatika osmansko-turetskogo yazıka*, M.: Vostoçnaya literatura RAN, 158 s.
- SEVORTYAN, E. V. (1965). “Grammatičeskiye i semantiçeskiye priznaki analitiçeskih konstruksiy v otliçıye ot svobodnih slovosocetaniy v tyurkskih yazıkah”, *Analitiçeskiye konstruksii v yazıkah razliçnih tipov*, (Sbornik statey), Moskva;Leningrad: Nauka, s. 233-239.
- STARİÇENOK, V. D. (2008). *Bol'şoy lingvistiçerkiy slovar*, Rostov-na-Donu: Feniks, 811 s.
- ŞAFK, E. (2016). *Havva'nın Üç Kızı*, çeviren Omca A. Korugan (Yazarla birlikte), İstanbul: Doğan Egmont.

- ŞÇEKA, Yu. V. (2007). *Praktičeskaya grammatika turetskogo yazıkı*, M.: AST: Vostok-Zapad, 666 s.
- ŞÇERBAK, A. M. (1981). *Oçerki po sravnitel'noy morfologii tyurkskih yazıkov (glagol)*, L.: Nauka, 183 s.
- TAHİR, Kemal (2005). *Bozkırdaki Çekirdek*, İstanbul: İthaki.
- TAJİBAYEVA, S.J. (2004). “Semantçesiaya spetsfia asimmetriçnıx poliprediiatvnıx ionstruitsiy iazaxsioqo yazıia (sopostavitel'ny analiz)”. Tar Gu im. M.H.Dulati.
- TENİŞEV, E. R. (1988). *Sravnitel'no-istoričeskaya grammatika tyurkskih yazıkov*, Morfologiya. M.: Nauka, 560 s.
- UZUN, Mehmed (2006). *Yaşlı Rind'in Ölümü*, İstanbul: İthaki.
- YAMAN, Ertuğrul (1994). *Özbek Türkçesi Üzeri'ne Birkaç Söz*, Türk Dili Dergisi, 1994, Şubat, s.146-151.
- YAZICI ERSOY, Habibe (2014). *Başkurt Türkçesinde Kip*, Ankara: Türk Dili Kurumu, 486 s.
- YULDAŞEV, A. A. (1965). *Analitiçeskiye formı glagola v tyurkskih yazıkah*, M.: İzd-vo Nauka, 275 s.